

OD ISTOG PISCA

VAŠE KOMPETENTNO DETE
AGRESIJA

JESPER
JUL

ŽIVOT U
PORODICI

NAJBITNIJE VREDNOSTI U PARTNERSKIM ODNOSIMA
I VASPITAVANJU DECE

S nemačkog prevela
Dušica Milojković

■ Laguna ■

Naslov originala

Jesper Juul

LIVET I FAMILIEN – de vigtigste værdier i samliv og
børneopdragelse

Copyright ©2004 by Jesper Juul

Published by agreement with Copenhagen Literary
Agency ApS, Copenhagen.

Translation copyright © 2018 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

ŽIVOT U PORODICI

Sadržaj

Uvod	9
Jedan	
Ravnopravno dostojanstvo	27
Dva	
Integritet.	57
Tri	
Autentičnost.	76
Četiri	
Odgovornost	94
Pet	
Zajednica	130
Šest	
Vodeća uloga odraslih	146
Pogovor	190

UVOD

Širom Evrope za porodični život karakteristični su manja ili veća nesigurnost i radoznalost. Tradicionalna uža porodica, sa svojom krutom podelom uloga i obćanjem „dok nas smrt ne rastavi“ prilikom sklapanja braka, doživela je slom još za vreme prošle generacije. Moja generacija – prva nakon ovoga sloma – pokušala je da se ispomogne s nešto parola i Jul pripada generaciji u kojoj razvod nije bio društveno prihvaćen, ali u osnovi su tek tokom proteklih deset godina uspostavljena nova pravila igre u partnerskim odnosima i podizanju dece. U tom kontekstu, značajna je činjenica da ova pravila svaki par mora individualno utvrditi, jer više ne možemo da posegnemo za upotrebljivim obrascima i ulogama.

Porodica se više ne sastoji samo od oca, majke i dece. Uloga samohranih roditelja više ne predstavlja

društvenu nesreću, niti ljubavni fijasko; poslednjih godina tome su se pridružile i „pačvork“ porodice, sa „tvojom“, „mojom“ i „našom“ decom, a i razvedeni očevi ili majke koji sa sopstvenom decom žive samo povremeno u psihološkom i egzistencijalnom smislu nesumnjivo takođe čine porodicu. Uz to, imamo i homoseksualne parove, s decom ili bez njih, porodice s usvojenom decom, hraniteljske porodice i domaćinstva u kojima više generacija živi pod istim krovom, u kojima pod istom krovom živi više generacija.

U pitanju je mnogo veća promena no što je obična smena generacija, a naravno da ta promena sa sobom nosi i znatnu nesigurnost. U Skandinaviji moramo da plaćamo danak i činjenici da je preko devedeset odsto onih koji danas postaju roditelji provelo oko 25.000 sati svog detinjstva u pedagoškim institucijama, ili drugim vaspitnim ustanovama. (U Nemačkoj je taj broj možda niži, pošto celodnevni boravak dece nije tako uobičajen kao u Skandinaviji.)* Mnogi su stoga u mnogo većoj meri bili izloženi profesionalnoj pedagogiji nego porodičnom vaspitanju. Zato i ne čudi što su se upravo proteklih godina umnožila pitanja nesigurnih roditelja:

- Šta da radimo kad naše dvogodišnje dete ne želi da spava kada ga stavimo u krevet?

* U Srbiji je svakako znatno niži, mada se u novije vreme naglo povećava, ali nemamo tačne podatke. (Prim. prev.)

-
- Kako da se ponašamo ako desetogodišnja devojčica hoće da stavi pirsing?
 - Naša četvorogodišnja ćerka odbija da jede povrće. Šta da radimo?
 - Kod nas je svakog jutra potpuni haos. Gde grešimo?
 - Izbegavam sukobe. Da li je to u principu greška?
 - Kad je sam s decom, moj muž nikad s njima nema one probleme koje imam ja. Zbog čega je to tako?
 - Moj životni saputnik hoće da ima mira dok jede. Ne šteti li to deci?
 - Gotovo uopšte više ne razgovaramo. Kako to da promenimo?
 - Za mene je veoma važan redovan seks, ali mom mužu je dovoljno ako spavamo dva puta mesečno. Treba li s time da se pomirim?

Ova nesigurnost u pitanjima koja se tiču partnerskih odnosa i vaspitanja dece nije nova, niti je tipična za današnju generaciju roditelja. Roditelji su uvek bili nesigurni. Razlika u odnosu na pređašnja vremena leži možda u tome što današnji roditelji tu nesigurnost izražavaju sa zadivljujućom otvorenošću. Prošla su vremena u kojima su svi znali šta „neko“ treba da uradi u određenoj situaciji, šta je ispravno, a šta pogrešno.

Još pre jedne generacije živeli smo u relativno izolovanom društvu, koje je u velikoj meri delilo zajedničke

vrednosti. Kada sam 1960, kao dvanaestogodišnjak, zamolio roditelje da mi dozvole da odem u džez klub, odgovor je bio jasan da jasniji ne može biti: „Uopšte ne dolazi u obzir!“ A kad sam se drznuo da upitam

Danas gotovo više
i ne postoji društveni
konsenzus o tome
šta je ispravno,
a šta pogrešno.

za razlog, odgovorili su mi: „To se u tvojim godinama ne radi, i kraj priče!“ Nakon toga sam njihovu tvrdnju mogao da proverim među svojim

vršnjacima, i ustanovio sam da su u pravu. Nikome od njih roditelji to nisu dozvolili. Za generaciju mojih roditelja ovo znanje o „ispravnom“ ponašanju predstavljalo je veliki oslonac. Dodatno je bilo ojačano čvrstim uverenjem da se od „ispravnog“ ponašanja ni u kom slučaju ne sme odstupiti.

Za današnje roditelje, koji svojim dvanaestogodišnjacima moraju da objašnjavaju zašto neće da im stave na raspolaganje mobilni telefon s postpejd računom, zbog čega im ne dozvoljavaju da urade pirsing pupka, ili da se pijani vraćaju kući, zadatak je mnogo složeniji. Primedba „to se ne radi“ biva obesnažena najkasnije kad deca preko mobilnih telefona razmene poruke sa svojim drugovima, a ovi ih uvere da oni „to rade“. Roditelji su, dakle, prinuđeni da traže savet, da razgovaraju s drugim roditeljima, da se konsultuju s lekarima, pedagogima i školskim psiholozima. Sumnja, međutim, prečesto i dalje ostaje, jer ni stručnjaci nisu jedinstveni u mišljenjima.

Pre samo pola veka oni koji su davali ton u društvu imali su relativno jasne vrednosne predstave, što se jasno vidi i iz tadašnjih društvenih rasprava, pedagoških smernica za škole i osnovnih uverenja političkih stranaka. Kad je trebalo definisati osnovne društvene vrednosti, važniju ulogu no danas igrala je i crkva. U današnje vreme uglavnom je teško opisati sistem vrednosti i sliku čoveka pojedinih političkih partija – ukoliko ih uopšte imaju. Čak se i najuglednije ličnosti među njima, uz nekoliko izuzetaka, više određuju time protiv čega su nego onim što zagovaraju. Porodicama se, međutim, ne otvaraju nikakve perspektive – kako u domenu porodične politike, tako ni u domenu vrednosti – koje bi bolje uskladile porodični i društveni život. Škole su u istoj meri kao i porodice pogođene zaokupljenošću sobom, koja ne preza ni od sukoba i opštom nesigurnošću, a crkva u mnogim zemljama ima problema da svoje nesumnjivo pozitivne vrednosti prenese na takav način da ljudi osete da se one odnose na njih. Ako razmislimo po kakvim pravilima je pre svega organizovano naše društvo, doći ćemo do spoznaje da su to pravila tržišta. U principu se postavlja i pitanje u kojoj meri čovek danas sebe može da razume kao ljudsko biće, ako ne shvata filozofiju i mehanizme tržišta.

Pravila tržišta i njegova (nepostojeća) slika čoveka, nisu, međutim, prikladni kao vrednosna osnova za

porodicu, mada u sve većoj meri utiču i na našu predstavu o privatnom prostoru. Mogućnost da zasnuju partnerski odnos ili porodicu za mnoge mlade ljude zavisi od sposobnosti da sebe prodaju na tržištu – bilo u diskoteci, na internetu, ili na drugim mestima na kojima osobe u potrazi za partnerom isprobavaju svoju tržišnu vrednost. Beleži se sve veća stopa samoubista-va među zapadnoevropskim ženama bele rase koje ne mogu da se pomire s tim da njihov obim grudi, njihove genitalije i dužina nogu ne odgovaraju idealnim predstavama tržišta. Deca se u zastrašujućoj meri svode na objekte i robu koja je predmet trgovine.

Pritom, ne radi se samo o konkretnoj trgovini decom radi seksualne eksploatacije, ilegalnog usvajanja, ili snabdevanja bolesnih, a imućnih odraslih zdravim organima, mada se i sve to događa u dosad neviđenim razmerama, nego smo i mi, obični građani koji poštuju zakon pristali na to da je pravo na dete ljudsko pravo koje društvo treba da finansira ako oni sopstvenim naporima nisu u stanju da postanu roditelji. Ako postupkom veštačke oplodnje žena zatrudni, a u pitanju je višestruka trudnoća, najozbiljnije se razgovara o mogućnosti da se zadrži samo jedno dete; postepeno se bližimo i vremenu kad će ljudi moći da biraju boju očiju, visinu, pol i koeficijent inteligencije svog potomstva. Jedan par je nedavno insistirao na

pravu da usvojeno dete vrati, jer je žena više godina nakon usvajanja zatrudnela. Posrednici u usvajanju stalno doživljavaju da budući roditelji neće da usvoje dete koje ne odgovara slici porodice o sebi. Društvene institucije već godinama žigošu decu kao manje ili više „funktionalnu“, kao da se radi o kuhinjskim uređajima koji moraju da odgovaraju evropskim normama kvaliteta. Čini mi se da se nalazimo na moralnoj nizbrdici i više nije moguće da se zaustavimo. Odnosno, drugim rečima: s našim vrednostima stvar očigledno stoji vrlo loše. Sve dok medicinska tehnologija ili kriminalne organizacije obezbeđuju odgovarajuću ponudu, potražnja neće nedostajati. Tržište je naprosto takvo; pitanje je samo da li ta pravila hoćemo da primenimo i na svoj porodični život.

Prodaja sebe na tržištu, eksploatacija, čovek kao roba: zakoni tržišta određuju i naš privatni prostor.

Baš kao što i sopstvena deca predstavljaju samo jednu od više alternativa, ni na brak i partnerstvo više se ne gleda kao na društvenu ili moralnu nužnost, već kao na lični izbor – proces razvoja na kome bi sebi trebalo da čestitamo. Niko više ne mora da se oseća prinuđenim da živi s nekim, ili čak da dopušta da ga ta osoba ugnjetava, ili zlostavlja. To jest, niko ko živi u bogatijim evropskim zemljama, koje su u društveno-političkom domenu stvorile neophodnu zakonsku osnovu za tako nešto. Vrednosne predstave su se izmenile. Ranije je

deviza glasila: „po (skoro) svaku cenu se mora ostati zajedno“, dok danas ona glasi: „čovjek mora ozbiljno da shvati samoga sebe“. Ove dve maksime se, pritom, međusobno ne isključuju automatski, što ću kasnije i pokazati.

Deo tržišno orijentisane kulture jeste da se stalno govori o alatima, modelima, konceptima i metodima, a to je verovatno i ono što površno gledano očekuju i roditelji i partneri koji traže pomoć. Problem je samo što u osnovi ne postoji nikakav metod koji bi u svim okolnostima doveo do uspeha. Kao ljudi, sa svojim uzajamnim odnosima, suviše smo različiti da bi to bilo moguće. Ovo verovatno čudno zvuči iz usta čoveka koji je čitav svoj profesionalni život proveo na „tržištu stručnjaka“, na kome sve prosto vrvi od metoda, konceptata i stereotipnih modela i rešenja – ali to je oduvek bilo moje mišljenje. Ne postoji nikakva stručna, psihološka ili pedagoška osnova koja bi opravdavala *jedan* opšti metod.

Ljudi nisu mašine, pa im stoga nisu potrebni nikakvi „alati“, niti „instrumenti“. Kad je reč o vrednosnim predstavama nekog ljudskog bića, postoji ogromna razlika između sledeća dva pitanja: „Šta pomaže da dete zaspi?“ i „Kakve osobine i veštine moram da razvijem da bi moje dete moglo mirno da spava?“ Ili pak između ovih pitanja: „Postoji li neko sredstvo kojim

se žene mogu navesti da prestanu da odbijaju seks?“ i „Smatram da nam je seks postao rutinski. Kako da o tome razgovaram sa suprugom, a da ona ne pomisli da je kritikujem i još više izgubi volju za seksom?“ Isto važi i za metode. Oni funkcionišu samo dok se čovek miri s tim da ga drugi svode na nivo objekta.

Ljudi se loše osećaju i loše se razvijaju ako su podvrgnuti konceptima. Slobodno pitajte decu koja su odrasla u nekom izraelskom kibucu, ili sovjetskom domu za nezbrinutu decu, da navedemo dva suprotna ideološka primera. Većina nas ima određenu predstavu o tome kako bi njihova porodica trebalo da izgleda, ali ta predstava može da se ostvari samo ako vodimo računa o činjenici da se porodica sastoji od živih ljudi. Kruti koncepti su poput minijaturnih sekta: oni funkcionišu samo dotle dok su pristalice voljne da se podvrgavaju onome ko ih je izmislio, to jest guruu. Pored toga, i za jedne i za druge karakterističan je i nizak nivo tolerancije prema svima koji odstupaju od pravila.

Često preuzimamo čak i *one* vaspitne metode naših roditelja zbog kojih smo sami patili.

Najveći problem s „metodima“, pre svega u vaspitanju dece, leži, međutim, u tome što oni u principu služe nekom određenom cilju – pre svega ako odrasli formiraju jedinstven front i ako porodica živi relativno izolovanim životom. To nije stoga što su svi metodi možda jednako dobri, već isključivo zbog izuzetne

sposobnosti i uporne volje dece da se prilagode i podrede odraslima koje vole i od kojih zavise. Volja dece za saradnju je tolika, da i kao odrasla preuzimaju principe vaspitanja svojih roditelja, čak i ako su zbog njih patila. Stoga, recimo, fizičko i psihičko nasilje, kao i seksualno zlostavljanje, spadaju u ono što nazivamo „negativnim socijalnim nasleđem“.

Fizičko nasilje je nesumnjivo jedan od najefikasnijih metoda u vaspitanju dece – ako efikasno znači da odrasli što brže postignu svoj cilj. Ako posmatramo porodice ili zemlje u kojima je fizičko nasilje nad decom i dalje prihvaćeno, lako možemo da ustanovimo kako se brzo deca mogu navesti da pojedju nešto što ne vole, kako se brzo može učutkati njihov protest protiv nepravde i kako će brzo zatvoriti oči i leći mirno, mada su samo trenutak pre toga odbijala da odu na spavanje. Posledice su mladi i stari ljudi zakočeni u telu i duši, kao i destruktivni odnosi između roditelja i odrasle dece. Ali ako takvo ponašanje odgovara opštim vrednosnim predstavama, svi žive s njim. U tome se sastoji deo moći koja leži u jakim zajedničkim vrednostima.

Zadovoljavajući život ne možemo da vodimo ako postupamo po principu najmanjeg otpora, ili ako stalno moramo da tražimo savete i uputstva kad se suočimo s nekim novim sukobom ili problemom. Ponižavajuće je i naporno osećati neprestanu nesigurnost, a ona ostavlja i

traga u odnosima između roditelja i dece. Uprkos tome, ova nesigurnost je karakteristična za ponašanje sve većeg broja roditelja. Oni žive, da tako kažemo, od sukoba do sukoba i očekuju rešenja koja su tačno prilagođena konkretnim problemima, npr. problemu s odlaskom na spavanje, poremećajima u ishrani, jutarnjim svađama, umoru od škole, zloupotrebi alkohola itd. Paušalnih rešenja, međutim, nema! Ali postoje viši principi i vrednosti koji nam pomažu da pronađemo individualna rešenja. Umesto da živimo u stalnom strahu od sledećeg sukoba, ili da se neprestano moramo boriti da ga izbegnemo, potrebna nam je sposobnost da napravimo razliku, i to između onoga što dolazi spolja – od stručnjaka, roditelja, prijatelja i članova porodice – i onoga što odgovara našim ličnim uverenjima. Potrebna nam je, dakle, neka vrsta smernica u vidu sopstvenih vrednosti. Baš kao što svoj partnerski odnos moramo da stvorimo i obnovljamo, i u vaspitanju svoje dece smo prinuđeni da stalno iznova zauzimamo stav o bezbroj pitanja, na koja smo odgovore inače nalazili u onome što je društvenim konsenzusom bilo prihvaćeno kao vrednost. Sa tim se niko ne može nositi i zato je važno odrediti sopstvena merila kada je o vrednostima reč.

Ako imamo neke osnovne vrednosti, pri suočavanju s pojedinačnim problemima nismo više bespomoćni.

Dopustite mi da to ilustrujem jednim aktuelnim problemom: sve više dece i mladih je gojazno, da to više ne

utiče samo na njihovo zdravlje i život, već istovremeno ugrožava i ekonomsku stabilnost društva.

Taj problem uglavnom predstavlja posledicu preteranog konzumiranja zašećerenih osvežavajućih napitaka i grickalica s mnogo masti, brze hrane i prerađene hrane bez pravih hranljivih sastojaka. Namirnice kojih pre dvadeset godina uopšte nije bilo, ili su se jele samo povremeno, postale su deo današnje svakodnevne ishrane. Ni s odraslima nije drugačije: ono što se još pre samo jedne generacije smatralo pravom gozбом, danas se jede skoro svakodnevno.

Roditelji se tu suočavaju s izazovom da ograniče količine po zdravlje štetnih namirnica koje njihova deca jedu i piju, a mada ih pritom podržavaju sve državne ustanove i političke partije, to im ne pomaže baš mnogo u sukobu sa sopstvenom decom, koja su možda već razvila naviku da takve proizvode obilno konzumiraju, ili pak sa zavišću gledaju svoje drugove koji imaju slobodniji pristup toj hrani od njih. Roditeljski saveti i preporuke zdravstvenih službi u toj diskusiji ne ostavljaju neki naročit utisak na potomstvo. Roditelji stoga moraju da izgrade sopstveni autoritet, a on može da se zasniva samo na čvrstim vrednostima.

Ali šta su uopšte vrednosti? Odgovor je dvojak: to su misli i ideje kojima pridajemo veliki značaj i koje određuju naše svakodnevne postupke i razmišljanja. U

porodici – zajednici zasnovanoj na ljubavi – najvažnije pitanje glasi:

„Kako osećanje ljubavi mogu da pretvorim u postupke koje će moji bližnji i *doživeti* kao ljubav, a da pritom ne izgubim lični integritet.“

Naše vrednosti i principi ne mogu detaljno da odgovore na to egzistencijalno pitanje, ali mogu da nam posluže kao tačke za navigaciju i putokazi u neprestanoj potrazi za odgovorom. Vrednosti nisu isto što i ciljevi. One postoje nezavisno od ciljeva i pre bi se moglo reći da opisuju put do njih i kvalitet putovanja.

Vrednosti koje ću u ovoj knjizi opisati ne odgovaraju samo mojim ličnim uverenjima. U njihovoj osnovi su brojni izvori, a moj rad se ograničava na to što sam ih prikupio, polazeći sa određenog stanovišta, i delimično im dao nove nazive i značenja. Moguće je da će ponekad delovati pomalo „beskrvno“, stoga što sam se ograničio samo na vrednosti koje su važne za psihičko i društveno blagostanje. Ovo u istoj meri važi za decu i omladinu, kao i za odrasle koji razvijaju svoje ljudske kvalitete u saradnji s drugim ljudima. To su vrednosti koje ja najbolje razumem. Polazeći od te osnove, svako može da razvije svoje individualne filozofske, verske, političke, kulturne i duhovne poglede.

Imao sam privilegiju da upoznam porodice iz najrazličitijih zemalja i kultura, i pritom s najvećim ubeđenjem mogu reći da su sledeće četiri vrednosti značajne svuda i da nisu određene kulturom. One mogu da posluže kao putokaz i evropskim roditeljima male dece, koje muči sasvim normalna nesigurnost. Mogu da posluže kao orijentir i odrasloj deci izbeglica i doseljenika, koja su s jedne strane vezana za tradicionalne norme i obrasce svojih roditelja – a možda su prema tim normama razvila i neki nostalgičan odnos – dok se s druge

Stvaranje zajedničkih vrednosti naročito pomaže parovima koji imaju različite kulturne ili etničke korene.

strane suočavaju s mnoštvom vrednosti karakterističnih za današnje društvo.

U isto vreme, ove vrednosti mogu da posluže i kao spona u grupi takozvanih

mešovitih brakova koja brzo raste, a u kojima partneri imaju različite nacionalne i moralne korene. Takvi parovi ne bi trebalo da se upuštaju u besplodne rasprave o „ispravnom“ ponašanju ako im dete za stolom ne sedi mirno, neće da radi domaće zadatke, ili se kasno vraća kući, već treba da razmisle o onim glavnim, najbitnijim vrednostima. Sva iskustva pokazuju da bolje živimo ako naše postupke određuju vrednosti, nego ako su naše vrednosti samo prikrivene racionalizacije.

Vrednosti koje ću u ovoj knjizi opisati i objasniti ne prave razliku između muškaraca i žena, odraslih i dece, starih i mladih. To ne znači da te vrednosti teže

da zamagle ove važne razlike, koje realno postoje, već samo treba da se istakne da smo pre svega ljudi i da im je to najjači zajednički imenilac.

Knjiga je napisana na sledeći način: u prva četiri poglavlja opisuju se vrednosti i ilustruju čitavim nizom praktičnih primera iz porodične svakodnevice. U isto vreme, objašnjavaju se i kroz raspravu proučavaju principi koji se iz tih vrednosti mogu izvesti. Redosled kojim su navedene ni na koji način nije povezan s njihovim značajem. Smatram da su sve jednako važne. Redosled samo proizlazi iz načina na koji se uzajamno uslovljavaju. Poslednja dva poglavlja opisuju područje u kojima vrednosti moraju da funkcionišu: u zajednici i u vođstvu.

Uvek je uzbudljivo i provokativno kad sopstvene vrednosti treba uporediti s onima drugih ljudi. U velikoj meri i stoga jer pretakanje naših vrednosti u praksu često ispada drugačije nego što smo mislili, ili nego što bismo želeli. Koje vrednosti i norme smo na svoj životni put poneli od svojih roditelja? Koje od njih su izričito formulisane, a za koje je važno da se podrazumevaju? Da li su se istinski sledile, ili su to bile samo prazne reči? Mnoga preduzeća i institucije koje su vodile ovakvu raspravu o vrednostima morali su da priznaju da je norme lakše formulisati nego sprovesti u praksi (menadžerskim žargonom: implementirati).

Tako je i u mnogim porodicama, kojima su često potrebne godine da bi donekle uskladile teoriju i praksu. Ne možemo naprosto da se uzajamno „poštujemo“ jer smatramo da smo obavezni na to. Često previđamo potrebu drugih da im se ukaže neka pomoć, mada mislimo da uzajamna pomoć predstavlja jednu od ključnih funkcija unutar porodice. Da to nije slučaj, mogli bismo se zadovoljiti zlatnim pravilom iz Biblije: „Ljubi bližnjeg svog kao samog sebe“. To jest: „Postupaj prema drugima onako kako bi voleo da postupaju prema tebi“. Već generacijama problem leži u tome što većina ljudi duboko iznutra ne voli sebe i loše se ponaša prema sebi. Iskustvo mi govori da to nema nikakve veze s lenjošću ili nezrelošću pojedinca, već s nekom vrstom kolektivne nezrelosti – naš psihološki i društveni razvoj izgleda ne može da održi korak s razvojem sveta.

Deo objašnjenja možda leži i u saznanju neurologa da se ljudski mozak u proteklih 50.000 godina nije razvijao. Kao i uvek, svako može sam da se uveri da je društveni i kulturni premaz često užasno tanak i da je udaljenost između empatije i sirovog primitivizma zastrašujuće mala. To ne važi samo za ljude koji za sobom imaju takozvano nesrećno detinjstvo i koji su obeleženi neljudskim, destruktivnim vrednostima. Važi i za mene i za vas i za sve s kojima živimo. Stoga na zasnivanje i formulisanje svojih vrednosti gledajte kao na

korak u svom procesu razvoja, a ne kao na mogućnost da se borite protiv drugih, ili da im se nametnete. Čak i naše porodice u osnovi predstavljaju izraz naše kolektivne predstave o tome kako bi porodica na početku trećeg milenijuma trebalo da izgleda.

U mom interesu i interesu ove knjige biće ako predloge koje iznosim ne prihvatate kao apsolutne istine, kao neki krut sistem, ili čak od toga pravite neku vrstu religije. Ako u vašoj porodici sve ide dobro, zapravo nema razloga da ma šta menjate. Ali ukoliko to nije slučaj, ili ako vam nesigurnost troši snagu, nadam se da će moja iskustva moći da vam pruže pomoć i nadahnuće. Partnerstvo i vaspitanje dece su u mnogim pogledima eksperiment koji traje čitavog života, a svi koji ga sprovode pritom se stalno sreću s raznim besmislicama. U životu se, međutim, ne radi o tome da se čovek ponaša „ispravno“, ili čak „savršeno“, već o tome da iz čitavog haosa izvučemo neki smisao. Jednu od mogućnosti da se to učini predstavlja i pretakanje sopstvenih vrednosti u zajednički život s ljudima kojima bi čovek želeo nešto da znači.

Meni mnogo znači što je tokom godina toliko porodica bilo voljno da mi pruži uvid u svoj život. Tim doživljajima, kao i doživljajima tri porodice u kojima sam i lično uzeo udela – dve nuklearne porodice* i

* Porodica koja se sastoji samo od oca, majke i njihove zajedničke biološke dece. U kasnijem tekstu i „uža porodica“ (Prim. prev.)

jedna pačvork porodica – dugujem zahvalnost za to što sam postepeno poverovao da sam svestan sopstvene uloge u nekoj zajednici.

Ova knjiga obeležava i početak jednog novog poglavlja u mom životu. Za njega je presudan panevropski porodični projekat, koji smo imajući u vidu svoja saznanja u toj oblasti nazvali www.familylab.rs. Radi se o nekoj vrsti otvorene porodične laboratorije, koju roditelji mogu da koriste kako bi dobili nadahnuće i podršku za svoj porodični život. Kliknite naprosto na tu adresu; možda ćemo i vama moći da budemo od koristi!

RAVNOPRAVNO DOSTOJANSTVO*

Partnerstvo i porodicu osnivamo kao ono što smo postali na osnovu svojih gena i društvenih obeležja. Onakvi smo kakvi smo – sa svim pozitivnim i negativnim pratećim pojavama. Preciznije rečeno, kod ljudi koji su detinjstvo i mladost ostavili za sobom razlikuju se dva različita obrasca ponašanja, naime takozvano unutrašnje i spoljno ponašanje. Pod „unutrašnjim ponašanjem“ podrazumevam svet naših misli i osećanja, a pod „spoljnim ponašanjem“ način na koji nastupamo prema drugim ljudima. Nesklad između unutrašnjeg i spoljnog ponašanja često je znatan. Ponekad postoji i saglasnost između onoga što mislimo i osećamo i onoga

* Nem. Gleichschrdigkeit, doslovno Ravnopravno dostojanstvo. Ova reč je autorova kovanica i u daljem tekstu ćemo je koristiti umesto dužeg opisnog prevoda „jednako poštovanje svačijeg o dostojanstva“. (Prim. prev.)

što svojim telesnim i jezičkim izražavanjem saopštavamo okruženju. I unutrašnje i spoljno ponašanje imaju konstruktivnu i autodestruktivnu stranu, koja je uvek destruktivna i za ljude koji su nam bliski. U vreme kad sklapamo čvrsta partnerstva, ili zasnivamo porodice, većina nas je nezrela. Ovo nezrela ne treba shvatiti u smislu „detinjasta“, ili kao kritiku, već kao konstataciju da sebe i dalje ne poznajemo dovoljno i da imamo nedovoljan uvid u oba oblika svog ponašanja – i konstruktivno i autodestruktivno. Proces sazrevanja poprima oblik i brzinu tek kad uđemo u nove, obavezujuće veze i odnose.

Bez obzira na to o kojoj vrsti porodice govorimo: ključne reči su veze i odnosi. Njihov kvalitet odlučuje o našem blagostanju i našem razvoju kao ljudi. Odrasli partneri neće zaostati u svom razvoju i propasti zato što nešto nije u redu s njima samima ili drugom osobom; ni deca neće zaostati u razvoju i propasti zato što imaju loše roditelje. Zaostajemo u razvoju i propadamo ako ono što se među nama događa nema prave elemente, to jest *kvalitete*, kako ih ja radije nazivam – bez obzira na to da li su konstruktivni ili destruktivni. Jedan od najvažnijih kvaliteta jeste ravnopravno dostojanstvo.

Ravnopravno dostojanstvo ne znači ni jednakost ni ravnopravnost. Jednakost prvobitno potiče od izraza „jednakog roda“, ali danas se koristi više u smislu „jednako jaki“. Ravnopravnost je, nasuprot tome, politički

pojam, koji u formulacijama kao što su „ravnopravni pred zakonom“ ili „ravnopravnost polova“ nalazi svoj uobičajeni izraz. Ravnopravno dostojanstvo, po mom mišljenju, znači „jednake vrednosti“ (kao ljudi), kao i „s istim poštovanjem prema ličnom dostojanstvu i integritetu partnera“.

U odnosu ravnopravnog dostojanstva želje, stavovi i potrebe oba partnera shvataju se jednako ozbiljno i ne zanemaruju se uz ukazivanje na njegov pol, uzrast ili hendikepiranost. Ravnopravno dostojanstvo time odgovara osnovnoj potrebi svih ljudi da budu viđeni, da ih čuju i shvate ozbiljno, kao osobe i pojedince.

Time ravnopravno dostojanstvo predstavlja jedinu pravu alternativu obrascu patrijarhalne porodice iz prošlosti: muškarac kao otac na čelu, za njim žena i majka, a na kraju deca. Ova podela odražava podelu moći u društvu. Ali kao i u društvu, ne radi se samo o moći, već i o brizi i situiranju. Otac je bio hranilac porodice, onaj koji obezbeđuje materijalna dobra – poznato je da su novac i moć tesno povezani – dok je na ženi bila briga o deci, domaćinstvu i ostalim članovima porodice. Ako je takva porodica optimalno funkcionisala, to je predstavljalo nešto kao harmonični, prosvećeni apsolutizam. Kada su žene počele da se školuju, zapošljavaju i zarađuju, počele su da zahtevaju, što je sasvim i prirodno, deo moći i ravnopravniju podelu brige za porodicu. Brzo se pokazalo da to uopšte nije lak poduhvat.

Ovo reorganizovanje porodice dogodilo se u isto vreme kad su se i građani zapadnoevropskih demokratija pobunili protiv starih i nasleđenih autoriteta, tražeći veće pravo saodlučivanja i veću transparentnost javne uprave. Stoga su demokratske vrednosti neko vreme smatrane upotrebljivom alternativom za prosveteći apsolutizam porodice, ali to je bila zabluda. Demokratske vrednosti, doduše, predstavljaju neku vrstu rezonantnog tla za ljudske odnose, ali one regulišu isključivo podelu moći, a ne vode računa ni o brizi ni o osećanjima, koji porodici zapravo daju njen značaj. U društvu moć ima većina, a zadaci vezani za brigu i negu (socijalni i zdravstveni sektor) imaju znatno niži rang i ugled nego zadaci vezani za snabdevanje i obezbeđivanje egzistencije (poslovni život u kome se zarađuje). U porodici se, međutim, u istoj meri mora paziti i na manjinu. S druge strane, porodica ne može da napreduje ako se moć dodeli većini, posebno ako većinu čine deca. U porodici je moć u rukama roditelja – kako konkretna, ekonomska i društvena moć, tako i – pogotovo – psihološka moć, što znači odgovornost za ton ophođenja, za raspoloženje i atmosferu. U porodici u kojoj se ta odgovornost prepušta deci, njeni članovi se veoma loše razvijaju.

Savremeni roditelji se često ne osećaju dobro pri pomisli da poseduju moć nad svojom decom i prezaju od toga da je iskoriste – s nesrećnim posledicama. Deca